

УДК [008:316.752]-049.65:069(477):355.422  
DOI 10.32461/2226-3209.1.2025.327864

**Цитування:**

Казначєєва Л. М., Тюска В. Б. Захист культурних цінностей у музеях України в час повномасштабного вторгнення: міжнародна підтримка. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. № 1. С. 40–45.

Kaznacheieva L., Tiуска V. (2025). Protection of Cultural Values in Museums of Ukraine During a Full-Scale Invasion: International Support. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, 40–45 [in Ukrainian].

**Казначєєва Людмила Миколаївна**,  
кандидат історичних наук, доцент  
доцент кафедри івент-індустрій,  
культурології та музеєзнавства  
Рівненського державного  
гуманітарного університету  
<https://orcid.org/0000-0002-8896-2145>  
[l.m.kaznacheieva2023@gmail.com](mailto:l.m.kaznacheieva2023@gmail.com)

**Тюска Валентина Борисівна**,  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри івент-індустрій,  
культурології та музеєзнавства  
Рівненського державного  
гуманітарного університету  
<https://orcid.org/0000-0002-7088-5698>  
[valtyuska@gmail.com](mailto:valtyuska@gmail.com)

## ЗАХИСТ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ У МУЗЕЯХ УКРАЇНИ В ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ: МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА

**Мета роботи** – окреслити приклади форм міжнародної підтримки та допомоги українським культурним інституціям, зокрема музеям, у час повномасштабного вторгнення. **Методологія дослідження** полягає у використанні кейс-стаді – аналізу конкретних прикладів міжнародної підтримки, вивчення стратегій допомоги музейним інституціям, документування форм підтримки; кількісні методи та ін. **Наукова новизна** полягає в спробі комплексного погляду на досліджувану проблему як на формування міжнародної солідарності через інституційну музейну підтримку. **Висновки.** Міжнародні організації, інституції, фонди та проєкти ІКОМОС, ІККРОМ, ЮНЕСКО, Смітсонівський інститут, Blue Shield, ALIPH, Cultural emergency response, World Monuments Fund та ін. у співпраці із вітчизняними фахівцями сектору культурної спадщини та громадськістю, приміром ГО Museum for Change, здійснили чимало кроків задля збереження культурних цінностей. Підтримка міжнародних партнерів полягала в організаційній та фінансовій допомозі: відбувалося консультування та навчання вітчизняних фахівців методам документування, консервації та реставрації пошкоджених експонатів, були надані методики збереження об'єктів, експертизи та дигіталізації сфери, привернено увагу світової спільноти створенням спільних проєктів, наукових подій. Моніторинг і документування пошкоджень об'єктів культурної спадщини слугуватиме доказовою базою воєнних злочинів. Вкрай цінною була й матеріальна допомога – пакувальні матеріали, захисне обладнання для порятунку колекцій, обладнання та матеріали для відновлення та укріплення будівель, налагодження систем безпеки та проведення невідкладних реставраційних робіт. Важливою є міжнародна підтримка в роботі над планами майбутньої відбудови та відновлення культурної інфраструктури України після війни, визначення пріоритетів для ефективного використання ресурсів. Підтримка міжнародних партнерів є неоціненною, адже культурна спадщина відіграє важливу роль у збереженні ідентичності та підтримці морального духу українського народу під час війни з росією.

**Ключові слова:** культурні цінності, музей, міжнародна підтримка, допомога, повномасштабне вторгнення.

*Kaznacheieva Liudmyla, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor at the Department of Event Industries, Cultural Studies and Museum Studies, Rivne State University of Humanities; Tiуска Valentyna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Event Industries, Cultural Studies and Museum Studies, Rivne State University of Humanities*

### **Protection of Cultural Values in Museums of Ukraine During a Full-Scale Invasion: International Support**

**The purpose of the work** is to outline examples of forms of international support and assistance to Ukrainian cultural institutions, in particular, museums, during a full-scale invasion. **The research methodology** consists in using a case study – an analysis of specific examples of international support, studying strategies for assisting museum institutions, documenting forms of support; quantitative methods. **The scientific novelty** lies in an attempt to take a

comprehensive look at the problem under study as the formation of international solidarity through institutional museum support. **Conclusions.** International organisations, institutions, funds and projects ICOMOS, ICCROM, UNESCO, Smithsonian Institution, Blue Shield, ALIPH, Cultural emergency response, World Monuments Fund, in cooperation with domestic specialists in the cultural heritage sector and the public, for example, the NGO Museum for Change, have taken many steps to preserve cultural values. The support of international partners consisted of organisational and financial assistance: consulting and training of domestic specialists in methods of documentation, conservation and restoration of damaged exhibits were provided, methods of preservation of objects, expertise and digitisation of the sphere were provided, the attention of the world community was attracted by the creation of joint projects, scientific events. Monitoring and documentation of damage to cultural heritage objects will serve as an evidentiary base for war crimes. Material assistance was also extremely valuable – packaging materials, protective equipment for saving collections, equipment and materials for restoring and strengthening buildings, setting up security systems and carrying out urgent restoration work. International support is important in working on plans for the future reconstruction and restoration of Ukraine's cultural infrastructure after the war, determining priorities for the effective use of resources. The support of international partners is invaluable, as cultural heritage plays an important role in preserving the identity and maintaining the morale of the Ukrainian people during the war with Russia.

**Keywords:** cultural values, museum, international support, aid, full-scale invasion.

Актуальність теми дослідження. Безпрецедентними є виклики зі збереження вітчизняної культурної спадщини в умовах російсько-української війни, а міжнародна підтримка стає важливим інструментом в таких критичних умовах. Вивчення досліджуваної теми дає змогу задокументувати унікальний досвід міжнародної солідарності, випрацювати стратегії захисту культурних цінностей в умовах війни, продемонструвати світові механізми культурної стійкості, розкрити глибинні трансформації музейних інституцій України в екстремальних обставинах.

Аналіз досліджень і публікацій. З огляду на сучасність досліджуваної теми та розпорошеність необхідного матеріалу основу історіографії становлять офіційні сайти міжнародних інституцій, що допомагали музеям України [8; 9; 11], публікації в мережі «Інтернет» про кейси міжнародної підтримки в захисті культурних цінностей у музеях України після лютого 2022 року [1–7; 10]. Безперечно, вказана тема ще стане об'єктом досліджень у майбутньому крізь призму міждисциплінарного характеру – у поєднанні підходів музеєзнавства, культурної дипломатії, міжнародних відносин та права, гуманітарних і культурологічних досліджень тощо.

Мета дослідження – окреслити приклади та форми міжнародної підтримки й допомоги українським культурним інституціям, зокрема музеям, у час повномасштабного вторгнення.

Виклад основного матеріалу. У час російської військової агресії міжнародні культурні організації допомагають Україні в багатьох напрямках та сферах. Ця підтримка стосується митців та культурних діячів, багато з яких були змушені залишити рідні міста: міжнародні партнери надають українцям притулок, фінансову допомогу, можливість продовжувати творчість. Чималу підтримку відчують й музейні інституції та установи,

що опікуються захистом культурної спадщини. В умовах російсько-української війни українські культурні цінності, пам'ятки, музеї перебувають під загрозою руйнування та знищення. За даними Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, за період повномасштабного вторгнення – від лютого 2022 р. до кінця грудня 2024 р. – росіяни зруйнували або пошкодили 1255 об'єктів культурної спадщини, з яких 125 – пам'ятки національного значення на території 18 областей країни [7]. Вітчизняні музейні працівники, усвідомлюючи необхідність евакуації, захисту та збереження культурних об'єктів України, здійснюють для цього комплекс заходів. Міжнародні організації також докладають свої зусилля в цьому напрямі, підтримуючи збереження української культури.

Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць – ІКОМОС – у перший день повномасштабного вторгнення засудила дії агресора та почала координувати зусилля із розробки програми заходів щодо збереження культурної спадщини. За пів року Україну відвідали представники світової музейної спільноти ІКОМОС та ІККРОМ (Міжнародного центру вивчення питань збереження та відновлення культурних цінностей). Вони на власні очі побачили наслідки агресії росії, що прагне знищити нашу країну. Було створено Штаб порятунку спадщини в співпраці з міжнародними організаціями. Міжнародні фахівці запропонували вітчизняним музеям свою організаційну допомогу в технічній, експертній та фінансовій підтримці, сприяння в документуванні, оцифруванні та фіксації пошкоджень музейних об'єктів та колекцій. Для цього були організовані спеціальні навчальні зустрічі, консультування, тренінги. Вже за перші пів року великої війни більше

70 українських музеїв та архівів отримали пакувальні матеріали, захисне обладнання для порятунку музейних експонатів. Українською мовою було перекладено спеціальний додаток, що є корисним для фіксації та оцінки втрат, раннього відновлення об'єктів спадщини та ін. [2].

Свою підтримку в захисті музейних цінностей України надає ЮНЕСКО. Одним із важливих кроків збереження історичної спадщини України стало включення до Основного списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО українських об'єктів – історичного центру м. Одеса, пізніше – ще 25 об'єктів (серед них – архітектурні споруди Чернігова, Львова). У грудні 2024 р. під посилений захист було внесено заповідник «Бабин Яр» та Одеський літературний музей. Ці кроки, на жаль, не зупиняють російського агресора, який постійно обстрілює та знищує українські культурні цінності, однак зібрані та зафіксовані матеріали руйнування та знищення пам'яток, що перебувають під охороною ЮНЕСКО, у майбутньому стануть важливими свідченнями воєнних злочинів росії проти України.

Іншими кроками підтримки стала допомога ЮНЕСКО українським музеям у придбанні більше 20 типів необхідного технічного обладнання: портативних зарядних станцій, протипожежних сейфів для цінних експонатів, спеціальних шаф для роботи з токсичними речовинами, ящиків для зберігання артефактів, систем сповіщення про тривоги, осушувачів повітря та ін. Згідно з актуальними запитами та потребами їх отримали чотири провідні столичні музеї, що найбільше постраждали під час однієї із наймасованіших атак на м. Київ у жовтні 2022 р. Крім допомоги із технічним устаткуванням, були проведені дослідження будівель, що постраждали внаслідок вибухів, та здійснено проєкт реставрації історичних входних дверей до Музею Ханенків, виконано 3D-сканування історичних інтер'єрів та ін. [1].

Ще одним міжнародним партнером у захисті вітчизняних культурних цінностей у час повномасштабного вторгнення став Смітсонівський інститут – комплекс культурно-освітніх та наукових інституцій США. Уже в перший місяць повномасштабного вторгнення Смітсонівська ініціатива з порятунку культурної спадщини (SCRI) спільно з Лабораторією моніторингу культурної спадщини, що працює із інноваційними комп'ютерними інструментами, супутниковими каналами з метою захисту національних пам'яток, долучилися до допомоги Україні: лабораторія збирає знімки

культурних об'єктів України, аби зафіксувати завдані збитки [3].

Активну допомогу в захисті культурних цінностей України в час повномасштабного вторгнення надала некомерційна міжнародна організація Blue Shield – Блакитний щит, що має понад 20 національних комітетів у багатьох країнах Західної Європи. Німецький комітет організації розробив Рекомендації щодо охорони та реконструкції пам'яток культури та запропонував їх українським музейникам. У співпраці з українськими державними організаціями в документі було проаналізовано та зафіксовано правові, структурні, технічні вимоги щодо поводження з пам'ятками в Україні [5].

Серед інших ініціатив Blue Shield – конкретна матеріальна допомога окремим музеям. Зокрема, навесні 2022 р. Національний музей історії України отримав від колег з Данії близько 15 тисяч одиниць гуманітарної допомоги – обладнання для якісного зберігання музейних артефактів, професійні інструменти та матеріали для реставраційних робіт, пакувальні матеріали та ін. Ця потрібна та своєчасна допомога була розподілена між київськими та регіональними музейними установами України [4].

Потужну підтримку отримали вітчизняні музеї від міжнародної ініціативи ALIPH – глобальної приватної швейцарської організації, що працює у сфері захисту культурної спадщини в зонах конфліктів та постконфліктів. Пріоритетними напрямками роботи фонду в Україні з початку повномасштабного вторгнення стала стабілізація історичних будівель, низка невідкладних дій – евакуація колекцій, зміцнення пошкоджених будівель та пам'яток, а також захист унікальних та крихких колекцій.

Працівники ALIPH координували спільні зусилля українських та європейських музейників, державні органи влади, міжнародні інституції з метою допомоги у захисті культурної спадщини України. У відповідному Плані дій було представлено пакет підтримки нашої країни, який на березень 2024 р. складав близько 6 млн доларів з власних коштів інституції та зовнішнього фінансування. До того ж, ЄС підтримав План дій ALIPH в Україні двома грантами по 2 млн євро, наданими у 2022–2023 рр. [8].

За майже три роки великої війни міжнародна ініціатива ALIPH підтримала близько 400 організацій, допомогла зреалізувати до 140 вітчизняних проєктів, придбала кілька мобільних лабораторій, сприяла у відскануванні більше

40 історичних пам'яток, підтримала розробку необхідного документування майбутніх відновлювальних кроків. Фонд активно підтримав близько 500 професіоналів з охорони культурної спадщини в Україні.

Надзвичайно важливими є стабілізаційні кроки ALIPH щодо пошкоджених об'єктів культурної спадщини м. Одеси: завдяки фінансовій підтримці ЄС, спільно із місцевими партнерами та громадою встановлено захисні щити в чотирьох основних музеях міста, здійснено укріплення перекриттів та покрівель, створено фонд екстреної допомоги для своєчасної допомоги та швидкої реакції на можливі загрози. Загалом лише в Одесі міжнародний фонд ALIPH допоміг більше 20 інституціям культурної спадщини, включаючи 11 музеїв. Підтримка стосувалася аварійного зберігання музейних колекцій, закупівлі необхідних матеріалів, пакування пошкоджених артефактів, встановлення бронеплівки на вікнах та ін. [6].

Допомогу та невідкладну підтримку від ініціативи ALIPH отримали й краєзнавчі музеї Рівного та Вінниці, куди було доставлено пакувальні матеріали та спеціальні металеві ящики для захисту артефактів, зарядні станції та охоронні системи.

Цінну підтримку із початком повномасштабного вторгнення відчули українські музеї від міжнародної ініціативи Cultural Emergency Response (CER), покликаної координувати та підтримувати культурну спадщину, якій загрожує небезпека руйнування чи знищення. Основними напрямками їх діяльності є евакуація та захист рухомих культурних об'єктів, укріплення захисту нерухомих пам'яток культури, навчальні програми, проведення оцінки збитків культурній спадщині та створення баз даних пошкоджених чи знищених пам'яток, підвищення обізнаності про важливість захисту культурної спадщини, зокрема, під час війни.

Упродовж першого тижня повномасштабного вторгнення організація відкрила Фонд реагування на надзвичайні ситуації. Загалом у 2022 році CER підтримав кілька локальних ініціатив в Україні, скоординованих на місцевому рівні. Це Ініціатива реагування на надзвичайні ситуації у сфері спадщини (HERI), НУО «Азов», Центр досліджень візуальної культури (VCRC), «Музеї змін» та Український надзвичайний мистецький фонд (UEAF). Вони зосереджені на підтримці музеїв, їх колекцій та працівників культури, які залишилися в Україні, аби всіма можливими способами охороняти культурну спадщину країни. 13 вітчизняних музеїв з

Києва, Сум, Чернігова, Охтирки та інших міст отримали пряму підтримку задля збереження колекцій, охорони рухомих колекцій, безпечного зберігання та евакуації. Працівники музеїв пройшли екстрені онлайн-тренінги та консультації щодо надання першої допомоги зі збереження музейних культурних об'єктів, доступним став посібник «Перша допомога об'єктам культурної спадщини». Загалом допомогу було надано більше 100 інституціям культури, з яких понад 90 – музеї [9].

Свою підтримку та допомогу запропонував Україні Всесвітній фонд пам'яток – World Monuments Fund (WMF). Це міжнародна некомерційна організація, що опікується охороною культурної спадщини в усьому світі [11]. Організація виділила кошти на підтримку професіоналів у сфері культурної спадщини, придбання матеріалів для захисту пам'яток з метою стабілізації та відновлення пошкоджених об'єктів, значна частина з яких внесена до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Серед ініціатив, підтриманих WMF, можна назвати створення потужного зовнішнього захисту унікальної Львівської Чорної кам'яниці XVI століття, яка вразлива до пошкоджень від вибухів, забезпечення вогнегасниками близько 200 дерев'яних церков, надання матеріалів для моніторингу пошкоджень Софії Київської – пам'ятки XI століття внаслідок російських обстрілів, встановлення тимчасового покриття храму Пресвятої Трійці XVIII століття, що у Жовкві. Крім того, World Monuments Fund сприяв оцифруванню фондів Державного архіву Київської області, аби захистити цінний вміст документосховища від потенційних ушкоджень, здійснив оцінку шкоди об'єктам культурної спадщини у кількох областях України, уклавши реєстри постраждалих від війни культурних об'єктів Сумщини, Чернігівщини та Київщини. У цих же областях було утеплено окремі будівлі, що серйозно постраждали від вибухів.

Вказані міжнародні партнери – це далеко не повний перелік організацій, інституцій, фондів та проєктів, котрі активно допомагають Україні в часи повномасштабного вторгнення в царині захисту культурних цінностей. Їхня підтримка почасти була можливою завдяки комунікації та співпраці з українськими волонтерами, сподвижниками сектору культури та музейної справи. Тому окремої уваги заслуговує українська громадська організація Museum for Change – Музей змін, котра стала певним місточком між музеями, що потребують усілякої підтримки, та

міжнародними партнерами, котрі надавали та надають таку допомогу.

Ця громадська організація створена 2017 р. з метою розширення можливостей та покращення роботи одеських музеїв через фандрейзингову діяльність та міжнародні комунікації. З лютого 2022 р. організація одним із пріоритетних напрямів своєї роботи назвала пошук та налагодження міжнародного партнерства з метою допомоги культурним інституціям України, зокрема й збереження музейних колекцій. За роки повномасштабного вторгнення Museum for Change налагодила співпрацю із ЮНЕСКО, фондом ALIPH, Cultural Emergency Response, House of Europe, Гете-інститутом, Всесвітнім фондом пам'яток, окремими приватними донорами [10]. Упродовж повномасштабного вторгнення організація допомогла десяткам музеїв, бібліотек, будинків культури та іншим культурним інституціям.

Наукова новизна полягає в спробі комплексного погляду на проблему міжнародної підтримки захисту культурних цінностей у музеях України в час повномасштабного вторгнення як на формування міжнародної солідарності через інституційну музейну підтримку.

Висновки. Отже, міжнародна підтримка України в напрямі захисту культурних музейних цінностей у музеях у час повномасштабного вторгнення є суттєвою та відчутною. Міжнародні організації, інституції, фонди та проекти ІКОМОС, ІКРОМ, ЮНЕСКО, Смітсонівський інститут, Blue Shield, ALIPH, Cultural Emergency Response, World Monuments Fund та ін. в співпраці з вітчизняними фахівцями сектору культурної спадщини та громадськістю, приміром ГО Museum for Change, здійснили чимало кроків задля збереження культурних цінностей для майбутніх поколінь, підтримуючи ідентичність та духовну стійкість українців у боротьбі за свободу та незалежність. Підтримка міжнародних партнерів полягала в організаційній та фінансовій допомозі: відбувалося консультування та навчання вітчизняних фахівців методам документування, консервації та реставрації пошкоджених експонатів, надавалися методики збереження об'єктів, експертизи та дигіталізації сфери, привернено увагу світової спільноти створенням спільних проєктів, наукових подій. Моніторинг та документування пошкоджень об'єктів культурної спадщини слугуватиме доказовою базою воєнних злочинів. Вкрай цінною була й матеріальна допомога – пакувальні матеріали, захисне обладнання для

порятунку колекцій, обладнання та матеріали для відновлення та укріплення будівель, налагодження систем безпеки та проведення невідкладних реставраційних робіт, інше професійне устаткування. Ці дії задовольняли нагальні, критичні потреби фахівців із культурної спадщини в Україні та заклали основу для майбутньої реабілітації та довгострокового відновлення культурної спадщини в країні. Також важливою є міжнародна підтримка організацій у роботі над планами майбутньої відбудови та відновлення культурної інфраструктури України після війни, визначення пріоритетів для ефективного використання ресурсів. Така підтримка міжнародних партнерів є неоціненною, адже культурна спадщина відіграє важливу роль у збереженні ідентичності та підтримці морального духу українського народу під час війни з росією.

### Література

1. Білаш К. ЮНЕСКО купило обладнання для чотирьох українських музеїв. URL: [https://lb.ua/culture/2023/05/30/557867\\_yunesko\\_kupilo\\_obladnannya.html](https://lb.ua/culture/2023/05/30/557867_yunesko_kupilo_obladnannya.html) (дата звернення: 01.01.2025).
2. Місія «Україна»: міжнародна співпраця задля збереження культурної спадщини в час війни. URL: <https://www.maidanmuseum.org/uk/node/2191> (дата звернення 01.01.2025).
3. Морі Є. Як Смітсонівський інститут допомагає захистити українські культурні пам'ятки. URL: <https://suspilne.media/culture/219624-ak-smitsonivskij-institut-dopomagaе-zahistiti-ukrainski-kulturni-pamatki/> (дата звернення: 27.12.2024).
4. Музей отримав понад 10 тонн гуманітарної допомоги та поділився нею з регіонами. URL: <https://old.nmiu.org/novyny/2798-muzei-otrymav-ponad-10-tonn-humanitarnoi-dopomohy-ta-podilyvsia-neiu-z-rehionamy> (дата звернення: 27.12.2024).
5. Рекомендації щодо дій щодо відбудови в Україні. URL: <https://theblueshield.org/recommendations-for-action-on-reconstruction-in-ukraine/> (дата звернення: 22.12.2024).
6. Розпочато стабілізаційні заходи щодо пошкодженої культурної спадщини в Одесі. URL: <https://pivdenukraine.com.ua/2023/07/28/rozpochato-stabilizacijni-zaxodi-shhodo-poshkodzheno%d1%97-kulturno%d1%97-spadshhyni-v-odesi/> (дата звернення: 27.12.2024).
7. 1255 пам'яток культурної спадщини постраждали в Україні через російську агресію станом на кінець грудня 2024 року. URL: <https://mcip.gov.ua/news/cherez-rosijsku-agresiyu-v-ukrayini-postrazhdalo-1062-pamyatky-kulturnoyi-spadshhyny/> (дата звернення: 17.01.2025).
8. ALIPH. URL: <https://www.aliph-foundation.org/> (дата звернення: 20.12.2024).

9. Cultural emergency response. URL: <https://www.culturalemergency.org/> (дата звернення: 20.12.2024).

10. Museum for Change. Громадська організація. URL: <https://www.mfcua.org/about> (дата звернення: 23.12.2024).

11. World Monuments Fund. URL: <https://www.wmf.org/> (дата звернення: 20.12.2024).

### References

1. Bilash, K. (May 30, 2023). Unesco Bought Equipment for Four Ukrainian Museums. *Livyi Bereh (Left Bank)*. Retrieved from: [https://lb.ua/culture/2023/05/30/557867\\_yunesko\\_kupilo\\_obladnannya.html](https://lb.ua/culture/2023/05/30/557867_yunesko_kupilo_obladnannya.html) [in Ukrainian].

2. Mission Ukraine: International Cooperation for the Preservation of Cultural Heritage in Time of War (July 15, 2022). National Memorial Complex of the Heavenly Hundred Heroes – Museum of the Revolution of Dignity. Official Webpage. Retrieved from: <https://www.maidanmuseum.org/uk/node/2191> [in Ukrainian].

3. Mori, Ye. (March 20, 2022). How the Smithsonian Institution Helps Protect Ukrainian Cultural Monuments. *Suspilne*. Retrieved from: <https://suspilne.media/culture/219624-ak-smitsonivskij-institut-dopomaga-zahistiti-ukrainski-kulturni-pamatki/> [in Ukrainian].

4. Museum Receives Over 10 Tonnes of Humanitarian Aid and Shares It with Regions (2022). National Museum of the History of Ukraine. Official Webpage. Retrieved from: [https://old.nmiu.org/novyny/](https://old.nmiu.org/novyny/2798-muzei-otrymav-ponad-10-tonn-humanitarnoi-dopomohy-ta-podilyvsia-neiu-z-rehionamy)

2798-muzei-otrymav-ponad-10-tonn-humanitarnoi-dopomohy-ta-podilyvsia-neiu-z-rehionamy [in Ukrainian].

5. Recommendations for Action on Reconstruction in Ukraine (April 29, 2024). Blue Shield International. Official Webpage. Retrieved from: <https://theblueshield.org/recommendations-for-action-on-reconstruction-in-ukraine/> [in English].

6. Stabilisation Measures for the Damaged Cultural Heritage in Odesa Launched (July 28, 2023). *Ukrainskyi Pivden (Ukrainian South)*. Retrieved from: <https://pivdenukraine.com.ua/2023/07/28/rozpochato-stabilizacijni-zaxodi-shhodo-poshkodzhenod1%97-kulturnod1%97-spadshhini-v-odesi/> [in Ukrainian].

7. 1255 Cultural Heritage Sites Affected in Ukraine by Russian Aggression as of the End of December 2024 (January 3, 2025). Ministry of Culture and Strategic Communications of Ukraine. Official Webpage. Retrieved from: <https://mcip.gov.ua/news/cherez-rosijsku-agresiyu-v-ukrayini-postrazhdalo-1062-pamyatky-kulturnoyi-spadshhyny/> [in Ukrainian].

8. ALIPH (2024). Retrieved from: <https://www.aliph-foundation.org/> [in English].

9. Cultural emergency response (2022). Retrieved from: <https://www.culturalemergency.org/> [in English].

10. Museum for Change NGO (2022). Official Webpage. Retrieved from: <https://www.mfcua.org/about> [in Ukrainian].

11. World Monuments Fund (2024). Retrieved from: <https://www.wmf.org/> [in English].

*Стаття надійшла до редакції 02.01.2025  
Отримано після доопрацювання 12.02.2025  
Прийнято до друку 21.02.2025*